

Gojko Bežovan, Siniša Zrinščak

Civilno društvo u Hrvatskoj

Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo, 2007., 367 str.

U knjizi *Civilno društvo u Hrvatskoj* prikazani su rezultati međunarodnoga projekta *CIVICUS-ov indeks civilnog društva*¹ u Hrvatskoj kojega je koordinirao Svjetski savez za građansku participaciju (CIVICUS), a orijentiran je k procjenjivanju stanja civilnoga društva u zemljama širom svijeta. Projekt je proveden u razdoblju od rujna 2003. do prosinca 2006. godine, a usmjeren je jačanju civilnoga društva u područjima prepoznatih slabosti i izazova. Ciljevi projekta bili su proizvesti korisno znanje o civilnom društvu i povećati obveznost dionika za jačanje civilnoga društva.

Knjiga se sastoji od pet poglavlja (ne računajući predgovor, zahvale i uvod), osam priloga i grafički izdvojenih relevantnih pojmova u tzv. naglascima, koji se većinom odnose na definicije i pojašnjenja izraza poput: *civilno društvo*, *zaklade*, *udruge*, *supsidijarnost*, *dionici* i dr. Iako se za civilne organizacije koriste različite sintagme, poput primjerice *neprofitni sektor* i *nevladine organizacije*, autori zagovaraju korištenje pojmova *civilno društvo* i *organizacije civilnoga društva*.

Prvo poglavlje (*Indeks civilnoga društva – pozadina i metodologija*) otkriva pozadinu projekta, ideju o projektu, pristup i metodologiju, konceptualni okvir, njegove ciljeve i rezultate. Jedna od važnih odrednica konceptualnoga okvira ICD-a jest da osim uobičajenoga usmjeravanja na formalne i institucionalizirane organizacije civilnoga društva uzima u obzir i neformalne koalicije i skupine, kao što su *skinbedsi* i agresivne navijačke skupine. Intencija je da se osim pozitivnih akcija i vrijednosti civilnoga društva u procjenu uključe i njegove negativne manifestacije. Stanje društva procjenjuje se kroz četiri dimenzije: *strukturu* civilnoga društva, njegovu *okolinu*, *vrijednosti* koje se u njemu prakticiraju i *utjecaje* aktivnosti koje čimbenici civilnoga društva poduzimaju. Navedene dimenzije dijele se u poddimenzije, koje sadrže 74 indikatora, a predstavljaju srž ICD-a i čine osnovu podataka prezentiranih u izvješću.

Drugo poglavlje pod naslovom *Okvir istraživanja civilnoga društva u Hrvatskoj* fokusira se na povijesni prikaz razvoja hrvatskoga civilnog društva, kao i na njegov

¹ U daljnjem tekstu ICD

koncept, te odnos prema drugim snagama u zemlji. Navedene su prve zadruge, humanitarne i civilne organizacije u Hrvatskoj, porast civilnih inicijativa u 1980-ima, te njihova situacija u 1990-ima i danas. Grafički su prikazani odnosi glavnih društvenih snaga, kao i položaj civilnoga društva u Hrvatskoj koje se nalazi na rubu društva i prilično je fragmentirano.

Treće je poglavlje (*Analiza civilnoga društva u Hrvatskoj*) najopsežnije i u njemu se iznose podaci i informacije prikupljeni istraživanjem tijekom provedbe projekta. Poglavlje je podijeljeno na četiri dimenzije civilnoga društva: strukturu, okolinu, vrijednosti i utjecaje. Analizirani su nalazi za svaku pojedinu dimenziju kao i grafikoni koji prikazuju bodove pripisane po pojedinim indikatorima određenih poddimenzija. Na kraju poglavlja postavlja se pitanje postaje li civilno društvo suvladarom u Hrvatskoj? Navodi se kako je civilno društvo u svom početnom zamahu, te je počelo ostvarivati prepoznatljive rezultate u procesima pripreme i donošenja odluka u javnim politikama. Pa ipak, hrvatsko civilno društvo zapljusnuto je nepovjerenjem i u tom kontekstu važna je činjenica da organizacije civilnoga društva ne proizvode socijalni kapital. Također, civilno društvo nije postiglo ni onu točku kada može imati značajan utjecaj na važna društvena pitanja.

Četvrto poglavlje (*Zaključci*) objedinjuje glavne nalaze istraživanja prepoznate u civilnom društvu. Dimenzije strukture i utjecaja nešto su slabije razvijene od dimenzija okoline i vrijednosti, no dijagram civilnoga društva u Hrvatskoj u obliku je dijamanta (grafikon koji vizualno predstavlja rezultate četiriju dimenzija civilnoga društva), umjerene je veličine i relativno pravilnoga oblika. Civilno društvo izraslo je iz opozicije vlasti i teško se oslobađa sindroma oponiranja samo jednoj vlasti. Stasanje demokratskoga civilnog društva bit će znak njegove zrelosti i sve značajnije uloge u vladavini i razvoju (str. 167). Također se navode tipovi organizacija civilnoga društva koje se izdvajaju u Hrvatskoj, kao što se ukazuje i na neke poteškoće s kojima se civilne organizacije susreću. Vidljiv je napredak civilnoga društva u odnosu na istraživanje iz 2001. godine. Razlog tome je što je civilno društvo steklo pravo građanstva. Procesi pridruživanja Europskoj uniji pridonose održivosti poleta dijela organizacija civilnoga društva, te se kroz njih utire put novom tipu vladavine. U usporedbi sa zemljama u regiji zaključuje se kako se u Hrvatskoj prepoznaje srednjoeuropski tip civilnoga društva za razliku od posttotalitarnoga tipa koji se razvija uglavnom bez sudjelovanja građana. Brojne institucije, tijela i propisi daju do znanja da je u Hrvatskoj, u odnosu na zemlje u regiji, izgrađena napredna infrastruktura za razvoj civilnoga društva. Autori naglašavaju kako je važno da se buduća istraživanja fokusiraju na studije slučajeva i evaluaciju projekata koje provode organizacije civilnoga društva. Razvojne probleme i pitanja civilnoga društva (kao što su: legitimitet, transparentnost, odgovornost, identitet, vladavina) treba analizirati u dugoročnom razdoblju.

U petom poglavlju naslova *Jakosti i slabosti hrvatskoga civilnog društva i preporuke za budućnost* sažimaju se rezultati rada Nacionalne radionice održane na kraju projekta. Na njoj su određene prednosti i slabosti civilnoga društva, njegove vrline i mane. Među prednosti spadaju civilna zauzetost, resursi, podmirivanje socijalnih

potreba i zaštita okoliša. Oni zapravo označavaju pozitivne trendove u pojedinim područjima razvoja premda je sadašnja vrijednost bodova relativno niska. Slabosti i izazovi u razvoju organizacija civilnoga društva svakako su brojni, a glavni se mogu grupirati u četiri područja: 1. infrastruktura organizacija civilnoga društva, 2. njihovo povjerenje i imidž, 3. odnosi s državom, te 4. uloge i pristupi civilnih organizacija.

Također se iznose i neke preporuke za razvoj civilnoga društva, poput potrebe za povećanjem povjerenja u organizacije civilnoga društva, te povećanja umreženosti i razmjene informacija između civilnih organizacija u cijelosti i po pojedinim sektorima. Potrebno je ojačati profesionalizam i profesionalne kompetencije organizacija civilnoga društva, prenošenje dobre prakse i iskustava razvijenih organizacija u nerazvijene zemlje, te ostvariti transparentan sustav djelovanja i efikasne mehanizme komunikacije s državom. Na kraju, u cilju poboljšanja djelovanja civilnih organizacija, potrebno je uspostaviti suradnju s gospodarstvom i medijima, te stranim organizacijama koje još uvijek igraju važnu ulogu u razvoju civilnoga društva u Hrvatskoj.

Peto poglavlje sadrži osam priloga. Prvi prilog bavi se analizom četiriju dimenzija ICD bodovne matrice: 1. strukturom, koja se sastoji od razmjera građanske participacije, dubine građanske participacije, raznolikosti participacije u civilnom društvu, razine organizacije, međuodnosa u organizacijama civilnoga društva i resursa; 2. okolinom, koja se sastoji od političkoga konteksta, temeljnih prava i sloboda, socioekonomskoga konteksta, sociokulturnoga konteksta, zakonskoga okvira, odnosa država – civilno društvo i odnosa privatni sektor – civilno društvo; 3. vrijednostima, koje se sastoje od demokracije, transparentnosti, tolerancije, nenasilja, rodne jednakosti, smanjivanja siromaštva i zaštite okoliša; 4. utjecajem, koji se sastoji od utjecaja na javnu politiku, držanja državnoga i privatnoga sektora odgovornima, odgovaranja na društvene interese, osnaživanja građana i podmiirenja socijalnih potreba.

Drugi prilog navodi istraživačke metode korištene u prikupljanju podataka i procjeni pitanja povezanih s razvojem civilnoga društva, a to su: anketa regionalnih dionika, radionice s regionalnim dionicima, anketa stanovništva, analiza medija, analiza dosadašnjih istraživanja i studija slučajeva, studije slučajeva, te strukturirani intervjui sa stručnjacima.

U trećem prilogu provedena su istraživanja o utjecaju organizacija civilnoga društva na različite politike. U skladu s metodologijom odabrane su organizacije, odnosno njihove kampanje koje su se odnosile na najvažnija životna pitanja za građane, prema istraživanjima javnoga mnijenja (primjerice kampanja – humanitarna akcija *Ne zaboravi me*, Zaklade biskup Josip Lang), te su prikazani nalazi istraživanja za svaku od njih.

Rezultati četvrtoga priloga, koji se bave istraživanjem društvene odgovornosti gospodarstva, govore o tome da među vodećim hrvatskim tvrtkama postoji značajno

deklaratorno pristajanje uz koncept društvene odgovornosti, pri čemu se različitim aspektima posvećuje nejednaka pozornost (primjerice, općenito prihvaćena briga za okoliš češće je spominjana od dobrobiti kupaca i zaposlenika). Pa ipak, konkretne akcije na području društvene odgovornosti relativno su rijetke.

U petom prilogu analizira se pisanje novina o civilnom društvu. Prikazano je da se uglavnom prate aktivnosti dobro poznatih organizacija civilnoga društva koje iz često vrlo solidno financiranih projekata utjecajem na javnost ostvaruju dio ciljeva projekata. Rezultati analiziranih medija također govore kako važne odluke u zemlji nije više moguće donijeti bez aktivnoga sudjelovanja civilnoga društva. U analiziranim tekstovima problem je jezik kojim se piše o civilnom društvu jer se dominantno upotrebljava sintagma *nevladine organizacije* prema kojoj javnost ima negativan stav. Organizacijama civilnoga društva ostaje još mnogo prostora u medijima kako bi zaslužili pažnju šire javnosti i mobilizirali podršku za ostvarenje svojih ciljeva.

Šesti prilog donosi komparativni prikaz ICD-a i dijamante civilnoga društva u zemljama regije, čijom su usporedbom vidljive razlike u razvijenosti civilnoga društva. Na temelju toga uvida može se zaključiti da u razvijenim europskim zemljama organizacije civilnoga društva ostvaruju utjecaj u procesu vladavine i da utječu na razvoj zemlje. Glede iznesenih slabosti razvoja raspravljani su i prioriteti koji su na različite načine uglavnom prihvatljivi za sve zemlje čiji su predstavnici bili sudionici skupa.

Sedmi i osmi prilog sadrže upitnik za dionike civilnoga društva i upitnik za građane.

Analiza civilnoga društva u Hrvatskoj, interpretacije rezultata s implikacijama za određivanje njegova stanja, preporuke, kao i ustanovljavanje njegovih *jakosti* i slabosti u Hrvatskoj čine da ovo istraživanje, kao i cijela knjiga, pridonose dugoročnijoj raspravi o važnosti istraživanja civilnoga društva u razvoju različitih politika i praksi.

Jelena Zlatar
Zagreb